

rafından ortaya konmuş, ayrıca Nûrî Şâkir el-Âlûsî bu neşirde 1681 beytin eksik olduğunu tesbit etmiştir (Ali Cevâd et-Tâhîr, s. 200-201). Kaynaklarda ayrıca müellifin on beş defterden oluştuğu belirtilen *el-Hicâbe (el-Hacebe) ve l-huccâb* adlı bir eserinden söz edilmektedir. Yûsuf Ya'kûb Miskûnî, *Sibtu İbni't-Te'âvîzî min şu'arâ'l-İrâkâ'l-fuhûl fi'l-karni's-sâdis li'l-hicre* adıyla bir monografi yazmış (Bağdat 1378/1959), Nûrî Şâkir el-Âlûsî de *Sibtu İbni't-Te'âvîzî hayâtühû ve şî'ruhû* ismiyle yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Bağdat 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr: Kismü şu'arâ'l-İrâkâ* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Bağdad 1398/1978, IV, 7-44; Yâkût, *Mu'cemü'l-üde-bâ*, XVIII, 235-249; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 466-473; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî* (nşr. M. İvaz İbrâhîm Bek – Ali el-Cârim Bek), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 284; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 107-109; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 11-16; Brockelmann, *GAL*, I, 288-289; *Suppl.*, I, 442; Abdülhüseyn Ahmed el-Emînî, *el-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünne ve'l-edeb*, Tahran 1366 hş., V, 386-395; Şerefeddin Yalıtıkaya, "Türklerle Dair Arapça Şiirler", *TM*, V (1936), s. 323-324; Ali Cevâd et-Tâhîr, "İbnü't-Te'âvîzî", *Meusû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 199-202; Ahmed Ali Muhammed, "İbnü't-Te'âvîzî", *el-Meusû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2002, VI, 591.

SEDAT ŞENSOY

SIBTU'İ-HAYYÂT

(سبط الخياط)

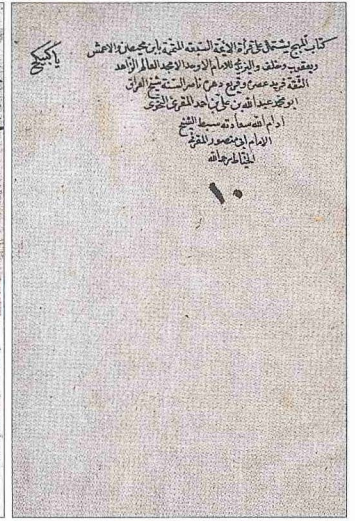
Ebû Muhammed Abdullâh b. Âlî
b. Ahmed el-Bağdâdî
(ö. 541/1146)

Kıraat ve nahiv âlimi.

29 Şâban 464'te (21 Mayıs 1072) Bağdat'ta doğdu. Anne tarafından dedesi Şeyhülislâm Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Âlî el-Hayyât'a nisbetle Sibtu'l-Hayyât diye meşhur oldu. Kendisinden büyük olan kardeşi kıraat âlimi Ebû Abdullah Hüseyin b. Âlî de aynı lakapla anılmıştır. Abdullah ilimle uğraşan bir aile ortamında yetişti. Ebû'l-Hüseyn İbnü'n-Nakûr, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Ukberî, Tîrâd ez-Zeynebî ve Sâbit b. Bûndâr'dan hadis dinledi. Başta dedesi Ebû Mansûr el-Hayyât olmak üzere Şerîf Abdülkâhîr b. Abdüsselâm el-Mekkî el-Abbâsî, İbn Sivâr, Ebû'l-Hattâb İbnü'l-Cerrâh, Sâbit b. Bûndâr, Yahyâ b. Ahmed es-Seyyibî gibi âlimlerden kıraat ilmi tahsil etti. 500 (1107) yılında Mekke'de Abdülhak b. Ebû Mervân es-Selcî'den Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Tey-*

Sibtu'l-Hayyât'ın *el-Mübhic* adlı eserinin unvan sayfasıyla ilk sayfası (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 10)

sîr adlı eserini okuduğuna göre (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 434) aynı yıl hac görevini ifa etmiş olmalıdır.

Sibtu'l-Hayyât yetişme döneminden sonra kıraat, hadis ve nahiv dersleri verdi, telifle meşgul oldu. Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî eserlerindeki bazı görüşlerinden dolayı ağır bir dille eleştirildiğini, ancak duyduğuna göre bu görüşlerinden rücu ettiğini kaydetmiştir (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 962). 487 (1094) yılında başlayıp vefatına kadar sürdürdüğü İbn Cerde Mescidi'ndeki imamlığı sırasında kendisinden özellikle kıraat ilminde pek çok talebe istifade etti. Onun Irak'ta, "Benden veya dedemden ya da bizim öğrencilerimizden okumamış kıraat hocası yoktur" şeklindeki ifadesi (Kemâleddin el-Enbârî, s. 402) döneminde bu ilmin tedrisindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. İbn Sükeyne diye tanınan Ebû Ahmed Abdülvehhâb b. Âlî el-Bağdâdî, Muhammed b. Yûsuf el-Gaznevî, Muhammed b. Muhammed b. Hârûn el-Hillî, Ebû'l-Ferac İbnü'l-Cevzî, İbn Sa'dûn el-Kurtubî ve Ebû'l-Yüm'n el-Kindî ondan bu ilimde faydalananlardan ve kendisinden hadis rivayet edenlerden bazılarıdır.

Kıraat ilmindeki üstünlüğü ve bu ilmi tedristeki şöhreti yanında Sibtu'l-Hayyât güzel tilâvetiyle de tanınıyordu. Özellikle ramazan aylarında halk onun tilâvetini dinlemek için her gece İbn Cerde Mescidi'nde toplanıyordu. Ebû'l-Ferac İbnü'l-Cevzî, Sibtu'l-Hayyât'ın sesinden daha tatlı ve güzel bir ses duymadığını belirtmiş, talebesi Ahmed b. Sâlih el-Cîlî de hayatı boyunca Fâtiha sûresini ondan daha güzel okuyan birini görmediğini ifade etmiştir. Zehebî ise Sibt'in geniş ilmi birikimine ve ör-

nek kişiliğine işaret ettikten sonra yaşlılık yıllarında dahi çağdaşları arasında Kur'an tilâvetinde çok güzel bir sese sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Sibtu'l-Hayyât, 28 Rebîülâhîr 541'de (7 Ekim 1146) Bağdat'ta İbn Cerde Mescidi'ndeki odasında vefat etti, Câmîu'l-Kasr'da kılınan cenaze namazının ardından Bâbüharb'de dedesinin yanına defnedildi. İbnü'l-Cevzî onun cenazesindeki gibi bir kalabalık görmediğini belirtmektedir.

Eserleri. 1. *el-Mübhic fi'l-kırâ'ati's-seb' el-mütemmeme bi-İbn Muḥayşin ve'l-A'meş ve Ya'kûb ve Halef (el-Mübhic fi'l-kırâ'ati's-şemân)*. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında (I, 83) yer alan ve çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan eser, İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndeki nüshasına (Feyzullah Efendi, nr. 11) dayanarak Seyyid Kesrevî Hâsan'ın tahkikiyle neşredilmiştir (I-III, Beyrut 1427/2006; diğer nüshaları için bk. *el-Fihrisü's-şâmil*, s. 180). Müellif, eserin telifinde hocalarından Şerîf Abdülkâhîr b. Abdüsselâm el-Mekkî'den öğrendiği kıraati esas almış (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 434), meşhur yedi kıraat imamının yanında Mekke kurrâsından İbn Muḥayşin, Kûfe'den A'meş ve meşhur on imamdandır Halef b. Hişâm, Basra'dan yine meşhur on imamdandır Ya'kûb el-Hadramî'nin kıraatine yer vermiştir. Kısa bir mukaddimeden sonra eserde önce müellifi kıraat imamlarına bağlayan isnad zincirleri açıklanmış, ardından idgam, izhar, imâle, vakf, vasl gibi kıraat ve tecvid konuları işlenmiş, daha sonra Fâtiha sûresinden başlanarak Kur'an'ın sonuna kadar imamların ihtilâfları incelenmiştir. 2. *el-İhtiyâr fi'l-kırâ'ati'l-'aşr (el-İhtiyâr fi'hütlâfi'l-'aşreti e'immeti'l-emşâr)*. (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye,

Tal'at, nr. 177/3; Köprülü Ktp., nr. 10, 219; İzmir Millî Ktp., nr. 663). 3. *Tebşirâtü'l-mübtedî ve tezkiyetü'l-müntehî fi'l-kırâ'ât*. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında (I, 84) yer alan eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Lâle İsmâil, nr. 4, vr. 54-57), diğer nüshaları Milano'da Ambrosiana (nr. 86 A) ve Madrid'de Junta (nr. 81) kütüphanelerinde kayıtlıdır. 4. *el-Kifâye fi'l-kırâ'âtî's-sit*. Yine İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında (I, 84) yer alan eserin bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'dedir (Tal'at, nr. 177/2, 40 varak). Sıbtu'l-Hayyât'ın kaynakları arasında geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-İcâz fi'l-kırâ'âtî's-seb'*, *er-Ravza fi'l-kırâ'âtî's-seb'*, *el-Mü'eyyide fi's-seb'a*, *Kaşîde fi kırâ'ati Nâfi'*, *el-Mûdîha fi'l-aşra*, *el-Kaşîdetü'l-müncide fi'l-kırâ'âtî'l-aşr*, *İrâdetü't-tâlib ve ifâdetü'l-vâhib* (bir önceki kasidenin "ferşü'l-hurûf" bölümünü oluşturan eser İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında [I, 84] yer almaktadır), *eş-Şemsü'l-münîre*.

BİBLİYOGRAFYA :

Kemâleddin el-Enbârî, *Nühsetü'l-elibbâ* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1386/1967, s. 402-403; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XVIII, 51-52; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 122-123; Zehabî, *Ma'rifetü'l-kurra* (Altıkulaç), II, 960-963; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 541-550*, s. 69-72; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 434-435; a.mlf., *en-Neşr*, I, 83-85; *Keşfü'z-zunûn*, I, 52, 206, 338; II, 1344, 1499, 1582; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 723; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 455; *el-Fihristü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, mahtûâtü'l-kırâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 108; a.e., Amman 1994, s. 16, 36, 166, 180.

TAYYAR ALTIKULAÇ

SİBTU'L-MARDİNÎ

(سبط المارديني)

Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed
b. Ahmed el-Mârdînî
(ö. 907/1501)

Matematik ve astronomi âlimi.

14 Zilkade 826'da (19 Ekim 1423) Kahire'de doğdu. Anne tarafından ilm-i mikât alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Cemâleddin el-Mardîni diye anılır. Temel eğitimi Şâfiî ulemâsından Nûreddin el-Bilbîsî, Celâleddin el-Mahallî ve Sâlih b. Ömer el-Bulkînî'den aldı. Daha sonra Alâeddin el-Kalkaşendî ile İbn Hacer el-Askalânî'den fıkıh, ferâiz, hadis ve matematikçi-astronom İbnü'l-Mecdi'den hesap, ferâiz, ilm-i mikât okudu. Hesap hocasının çalışmalarına katkıda bulunduğu için Şin-

şevrî onun hakkında, "İbnü'l-Mecdi'nin hülâsasıdır" demektedir (*Fethu'l-karib*, I, 3). Birçok defa Mekke, Medine ve Kudüs'e, iki defa Dimaşk'a ve Hama'ya gidip âlimlerden ders aldı; özellikle Mekke'de Ebü'l-Feth Şerefeddin İbnü'l-Merâgî'den istifade etti. Fıkıh, ferâiz ve dil gibi çeşitli alanlarda eser verdi, fakat daha çok matematikçi ve astronom olarak tanındı. Kahire'de Ezher Camii'nde uzun yıllar muvakkitlik yaptı; burada ve Tolunoğlu Camii gibi birçok yerde ders verdi. Hesap, mikât ve ferâiz sahasında dönemin en meşhur âlimi olarak tanınıyordu. Pek çok öğrenci yetiştirdi; bunlardan İbn Kâsım el-Gazzî fıkıh, Muhammed b. Ebü'l-Feth astronomi, Şemseddin Muhammed en-Neşîlî, Şemseddin Muhammed el-Bilbîsî, İbn Haccî Necmeddin Yahyâ ed-Dimaşkî ve Ebü'l-Cûd Muhyiddin Abdülkâdir b. Ali es-Sehâvî kendisi gibi hesap sahasında ün kazanmıştır. Kahire'de vefat eden Sıbtu'l-Mardîni'nin İslâm matematik-astronomi ilmine yaptığı en önemli hizmetlerden biri de hocası İbnü'l-Mecdi'nin hesâb-ı sittîni için mukadime olarak kaleme aldığı *Keşfü'l-hakâ'ik fi hisâbî'd-derec ve'd-dekâ'ik* adlı kitabını, daha sonra hemen bütün İslâm coğrafyasında bu hesap sistemi için temel kaynak halini alan *Rekâ'iku'l-hakâ'ik fi hisâbî'd-derec ve'd-dekâ'ik* adıyla şerhetmesidir (*DîA*, XVII, 255, 266, 267).

Sıbtu'l-Mardîni'nin çizgisi Şâfiî fıkıh geleneğinin, Gazzâlî ile başlayan felsefî muhtevadan arındırılmış riyâzî ilimler anlayışının bir devamıdır. Mağrib'deki İbnü'l-Bennâ okulundan beslenerek Mısır'da İbnü'l-Hâim'le zirveye ulaşan, İbnü'l-Mecdi ile devam edip Mardîni ile olgunlaşan bu gele-

nek "felsefe yapma" anlamındaki bir matematik-astronomi ilmini önemsememiş, daha çok somut nesnelere uygulanan fonksiyonel semboller sistemi çerçevesinde kalmıştır. Böylece Mısır okulu sayıların yahut astronomik olguların mahiyetlerini araştırmanın, bunların arasındaki ilişkilerin sayısal veya geometrik ifadelerini vermekle yetinmiştir. Bu yöntem neticede Mısır matematik okulunu içeriksiz, düşünce boyutunu dikkate almayan ve hesap yönü ağır basan uygulamalı bir matematik-astronomiye ulaştırmıştır. Öte yandan Sıbtu'l-Mardîni'nin tavrında dikkat çeken başlıca özellik, mensubu olduğu geleneğin en üst düzeydeki ismi İbnü'l-Hâim ile hocası İbnü'l-Mecdi'nin aksine hesâb-ı Hindî ile ilgilenmemesi ve hesap anlayışını tamamen fikhî geleneğe bağlı kalarak hesâb-ı hevâî ile sınırlandırmasıdır.

Eserleri. Sıbtu'l-Mardîni hesap, ferâiz, vesâyâ, mikât, astronomi aletleri, nahiv ve daha başka ilim dallarında pek çok eser kaleme almıştır. Bu eserler başta Mısır ve çevresi olmak üzere Osmanlı coğrafyasında yaygın biçimde ve el kitabı mahiyetinde kullanılmıştır. Sehâvî, bizzat Sıbtu'l-Mardîni'nin kendisine ifade ettiğine göre yalnızca mevâkit sahasında irili ufaklı 200 eser kaleme aldığını belirtir (*ed-Dav'u'l-lâmî*, IX, 36). Bunlardan eliye aşkın çalışması günümüze ulaşmış olup önemlileri şunlardır: 1. *İrşâdüt-tullûl ilâ Vesîleti'l-hisâb* (Süleymaniye Ktp. Lâleli, nr. 2700/I; nşr. Mustafa Mevâldî, *MMMA*, XLVI/I [Kahire 1423/2002], s. 7-46). İbnü'l-Hâim'in *el-Vesîle* adlı hesâb-ı hevâîye dair eserinin şerhidir. 2. *Keşfü'l-ğavâmis fi 'ilmi'l-ferâiz*. Çok kullanılan düzenli ve muhtevalı

Sıbtu'l-Mardîni'nin
Hidâyetü'l-âmil
adlı eserinin
iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Hamidiye,
nr. 876/1)

